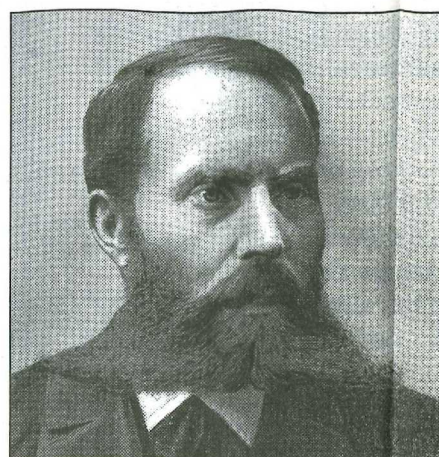

BAKGRUNN • KOMMENTAR

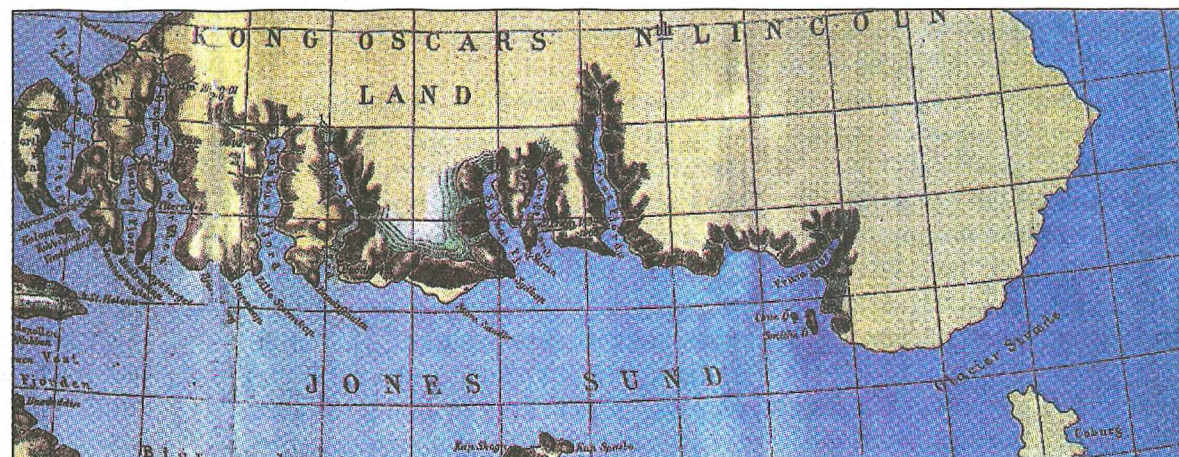
2

100 ÅR SIDEN: 24. juni 1898 la «Fram» ut på sin andre ekspedisjon - det som skulle bli Norges fremste forskningsprosjekt i polområdene gjennom tidende.

NYTT LAND: Mellom 200 000 og 300 000 kvadratkilometer i Nord-Canada ble nøye kartlagt under strabasjose hundesledeferder. Otto Sverdrup proklamerte norsk besittelse.

LEDEREN: Otto Sverdrup la i dag for 100 år siden ut på den andre Fram-ferden.

KARTLAGT: Gåsefjorden lengst til venstre var «Fram»s tilholdssted under to overvintringer. Kartet er tegnet av Gunerius Isachsen, ekspedisjonens kartograf og geograf.

Den største POLAREKSPEDISJON av dem alle

PER EGIL HEGGE

Hvorfor er denne bedriften da så lite kjent, i forhold til ferden over Polhavet 1893-1896 og Roald Amundsens sydpolsekspedisjon i 1911-12? Formodentlig av to hovedgrunner: Det ble ikke satt noen rekorder, og ekspedisjonslederen Otto Sverdrup, som hadde mange gode egenskaper, var fullstendig uten sans og talent for egenreklame.

De fire vitenskapsmenn han tok med

i sitt mannskap på 15, var kartografen Gunerius Isachsen, geologen Per Schei, botanikeren Herman Simmons og zoologen Edvard Bay. De to siste var henholdsvis svensk og dansk. Den femte akademiker var legen, Johan Svendsen, et personvalg som Sverdrup sterkt bebreidet seg fordi Svendsen begikk selvmord mindre enn ett år etter at ekspedisjonen hadde startet.

Samme høst døde også altmuligmannen Ove Braskerud av lungebetennelse, og da polarmørket satte inn, rådet det nærmest undergangsstemning om bord i «Fram». Det ble ikke bedre da Peder Hendriksen fra Tromsø ble syk, han fikk store hevelser, antage-

lig en form for vattersott, og her lå de oppe i isødet uten lege og uten muligheter til å flytte på seg:

Sverdrup satte da i gang med å lese de bøker som legen hadde etterlatt seg. Men de var på tysk, og Sverdrup hadde ingen tyskkunnskaper. Oppdraget ble delegert til Schei og Simmons, de fant ikke ut av noe annet enn at de kanskje burde forsøke et medisinsk eksperiment: Hendriksen ble underkastet kroppsvask; siden han ikke hadde utsatt seg for noe slikt etter at han forlot Tromsø i mai 1898, kunne det være verdt å prøve i slutten av november 1899. (Til gjengjeld hadde han skiftet undertøy så sent som i juli). Hend-

riksen frisknet til, tre uker senere snudde solen, og 1900 ble et bedre år.

Strabasene - og at 14 mann overlevde disse fire årene - er vanskelige å begripe fra vårt moderne ståsted, et århundre senere. Det hendte at snøfokket blindet hundene slik at de nektet å gå hvis Sverdrup og hans menn ikke skavet ut snøen fra øyehulene om trent hvert kvarter. Det hendte at folk klaget over kulde, noe Sverdrup ikke hadde forståelse for hvis sprit termometeret holdt seg på den riktige siden av minus 40. Selv sovnet han ute natten til 1. november 1899, etter en litt for festlig markering av sin egen 45-årsdag kvelden før. Da var det 30 kuldegrader,

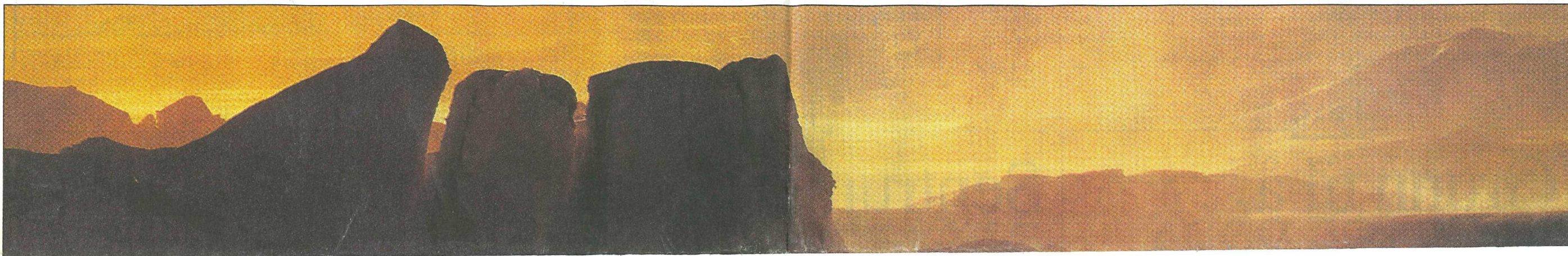
men han våknet og tuslet seg inn i teltet igjen.

Da Sverdrup måtte gi opp forsøkene på å komme seg nordover langs vestkysten av Grønland, flyttet han skipet sommeren 1899 og drømte om å ta seg frem gjennom Nordvestpassasjen til Stillehavet. Det skulle nok vekke oppmerksomhet i Norge hvis «Fram» dukket opp i Japan eller der omkring, sukker han i dagboken. Men i stedet gjør han sin store tabbe, den ergrer ham helt til slutten av hans liv 30 år senere: Sommeren 1900 går han for langt inn i Gåsefjorden, og sommeren 1901 kommer han ikke ut, fordi våren er sen og kald, og det er uavlatelig sønnavind,

slik at fjorden pakkes full av is.

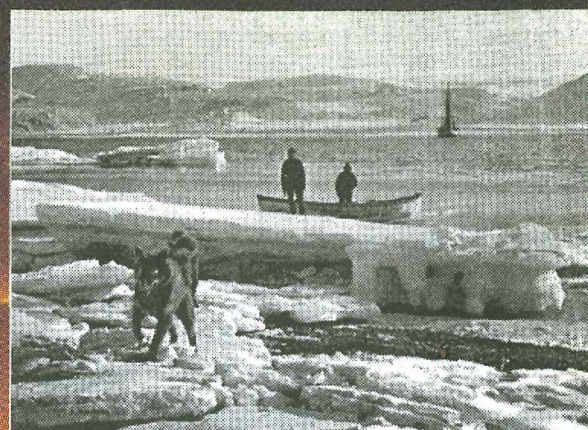
Depresjonen sprer seg da de må slukke for dampkjelen og legge seg til for enda en polarvinter, uten visshet om at de kan komme ut da heller. Men da griper praktikerer Sverdrup inn: Han beordrer alle som makter det, til å kjøre grus og sand ut på isen hele våren og «sommeren», og da blir isen så sprø at de kommer ut og hjem.

De ble feiret som helter, akkurat som da «Fram» kom tilbake seks år tidligere. Vitenskapsmennene visste hva ferden kunne brukes til. Men politisk fikk den aldri den tyngde som ble Nansens ekspedisjon til del.

INNEFROSSET: «Fram» i Gåsefjorden sensommeren 1900. FOTO: OTTO SVERDRUP

HUNDETUR: Det hendte hundene fikk ta en tur på egen hånd. FOTO: OTTO SVERDRUP

STARTEN: De 16 som la ut. Otto Sverdrup i midten foran i lys frakk, Dr. Johan Svendsen bakerst til høyre, ved hans side i hvitt hatt Ove Braskerud. Lengst til venstre polarkokken Adolf Henrik Lindstrøm. ARKIVFOTO

FARVEFOTO: ASBJØRN F. AASTRØM

«Fram» var et statsanliggende

Få ting kunne sterkere markere at en ekspedisjon med «Fram» var et statsanliggende: Da det berømte polarskipet la ut fra Kristiania i regn og gråvær 24. juni 1898, var to statsministre (Norge hadde to den gangen), stortingspresidenten og kommanderende admiral og general om bord.

De fulgte med til Drøbak. Der gikk de i land, og ekspedisjonen kunne begynne for alvor. Alvor ble det også, for da oppdaget vitenskapsmennene at de skulle være sjøfolk og gjøre forefallende arbeid inn til forskningen kunne begynne. Det hadde stått i kontrakten, men botanikeren Herman Simmons betegner rolleskiftet som en «obehaglig overraskning».

Med til Drøbak fulgte også de tre som hadde finansiert ekspedisjonen ved å danne et rederi for skipet og stille de penger til rådighet som ekspedisjonsleder Sverdrup mente han trengte: Brødrene Amund og Ellef Ringnes, som eide Ringnes Bryggeri, og generalkonsul Axel Heiberg. Sluttregnskapet lød slik, ifølge Sverdrups bok «Nyt Land» fra 1903:

Proviant	Kr. 47 000,00
Assurance af Skibet	2 250,00
Do. - Mandskabet	6 200,00
Hyre	85 000,00
Diverse omkostninger	19 000,00
Instrumenter, Ski, Kjælker, Udstyr	50 000,00
Reparasjon af «Fram»	6 800,00

Tilsammen Kr. 216 250,00

De tre, Ringnes-brødrene og Heiberg, var i egentligste forstand mesener og ventet åpenbart intet vederlag for sin innsats, bortsett fra at de ytet sitt bidrag til en ny stordåd og fikk sitt navn knyttet til den. I tillegg ga kong Oscar også et beløp til ekspedisjonen, noe som førte til at kongens fødselsdag alltid ble feiret om bord i «Fram».

For om en slik ekspedisjon var vitenskap, så var den også politikk. Det var ikke helt gått opp for noen før «Fram» var kommet ut av isen etter ferden over Polhavet 1893-96. På triumfturen langs kysten i august-september 1896 ble hele mannskapet, 13 i tallet den gangen, halt inn i Nidarosdomen og nærmest kronet. Men de to første som grep den politiske betydning og skjønnte at den første «Fram»-ferden kunne brukes som et nasjonalpolitisk verktøy, var to bergensere da «Fram» kom dit: Ordfører Christian Michelsen og komponisten Edvard Grieg. Da «Fram» nådde Kristiania, tok Bjørnstjerne Bjørnson over, og fra da av er kursen staket ut mot det som skulle bli 7. juni 1905 og unionsoppløsningen.

Sterkt kritisert

Otto Sverdrup var ingen politiker, ingen vitenskapsmann og slett ingen folketaler, men han hadde sine planer. Han ville sette farve på endel hvite flekker på kartet, og var han ikke forsker selv, kunne han ta med noen.

En mann mislikte sterkt hans ekspedisjon – amerikaneren Robert Peary, som senere skulle få æren av å ha nådd Nordpolen som den første. (Det er tvilsomt om han gjorde det). Han skrev et bittert brev til Sverdrup i 1897 og sa at det ikke var en gentlemanferd å trengte seg inn på et område som en annen forsker hadde blinket ut. Sverdrup hadde uttrykkelig sagt at han ikke hadde Nordpolen i sikte, han ville forsøke å ta seg opp langs vestkysten av Grønland, først med «Fram» så langt det kunne gå, deretter med hundesleder til Grønlands nordspiss.

Peary trodde ham slett ikke, det fremgår både av korrespondansen og av Pearys adferd. Amerikaneren fremskynder sin avreise, og oppsøker Sverdrup oppe i isødet. De har et kjølig møte 6. oktober 1898, så kjølig at Peary ikke engang tar av seg van-

RIKETS FREMSTE: Otto Sverdrup flankeres av stortingspresident Carl C. Berner (t.v.) og statsminister Johannes Steen. Bak fra venstre: Axel Heiberg, Norges statsminister i Stockholm, Otto A. Blehr, «Fram»s konstruktør Colin Archer, og brødrene Ellef og Amund Ringnes. ARKIVFOTO

tene da de håndhilser. For Sverdrup er dette dårlig folkeskikk, i alle fall hvis det er varmere enn 40 kuldegrader, og både i dagboken og i «Nyt Land» er han lett ironisk. Peary nevner ikke møtet i sine opptegetninger, men eskimoer som hadde med dem begge å gjøre, fortalte at de fikk forbud av Peary mot å hjelpe «kapteinen på det hvite skipet». Åpenbart betraktet amerikaneren nordmannen som noe mer enn en konkurrent, nemlig som fiende.

Sverdrup skjønnte tegningen, og da han hørte at Peary var syk etter en forfrysning som førte til at han måtte amputere et stort antall tær, sendte han sin nestkommanderende, Victor Baumann, til Pearys skip for å høre om han trengte hjelp. «På disse trakter må man være villig til å løpe en risiko,» svarte Peary tappert.

Norsk besittelse

Otto Sverdrups gjorde, nesten på gamle vikingers vis, landnåm i det som nå er det nordlige Canada, og det førte til en mindre diplomatisk episode mellom Canada og Norge. Tvissten ble løst ved at Sverdrup, like før sin død i 1930, frafalt sitt krav på landområdene og solgte dagbokopptegetningene fra ferden til Canadas regjering. For alt dette betalte Canada ham 67 000 canadiske dollar.

5. mai 1900, på 80 grader 55 minutter nord, tok Sverdrup formelt og høytidelig disse landområdene i besittelse på vegne av den norske konge, altså Oscar II. Ekspedisjonslederen etterlot en erklæring om landnåmet i en tom konjakkflaske i en varde på dette punktet. Det skjedde i en tid da imperialismen ennå var et ærerikt ord. Men enda han nok trodde han hadde sikret seg ryggdekning ved å ta to statsministre med på første etappe fra Kristiania til Drøbak to år tidligere, fulgte ingen av de senere norske regjeringer opp kravet. Etter at Canada fikk full selvstendighet i 1911, innenfor rammen av det britiske Commonwealth, var det heller ikke klima for å ta saken opp.

På 20-tallet, da Sverdrup begynte å få litt bedre tid og dessuten var pengelens, tok han kontakt med regjeringen. Han klarte å få utenriksminister Christian Fredrik Michelet mildt interessert i 1924, men lite ble gjort. I februar 1928 brast det for den aldrende polarforskeren, og han skrev i et svært klart brev til utenriksdepartementet at det kunne være det samme.

Canadiere fikk dagbøkene. Sverdrup døde i november 1930 før han hadde fått pengene. Men han visste at de da var underveis, og at hans hustru Grete ville få en brukbar økonomi i sin enkestand.

Den canadiske regjering hadde tydeligvis litt dårlig samvittighet for denne gunstige handelen, og den returnerte dagbøkene til familien. For tre år siden ble de overført til Universitetsbibliotekets håndskriftsamling i Oslo. På omslaget står fremdeles «Det kongelige canadiske innenriksdepartements eiendom».

I tillegg bidro den canadiske regjering med 1400 dollar til utgiftene ved å reise en statue av Otto Sverdrup i Steinkjer i 1957.